

Ὁ Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς καὶ ὁ Μεγαλέξανδρος

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΗΝΑΟΓΛΟΥ, Ιστορικός
Email: minaoglou@gmail.com

Σὲ ὅλες τὶς περιόδους τῆς Τουρκοκρατίας ὁ Ἀλέξανδρος προβάλλεται ὡς σύμβολο ἀντίστασης στὸν κατακτητὴ, καθὼς ἡ ἐπιβολὴ του ὡς ἀπόλυτου κυρίαρχου στὴν Ἀνατολὴ κατὰ τὸ παρελθὸν γεννᾷ ἐλπίδες γιὰ μία παρόμοια ἐξέλιξη στὸ παρόν. Πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτὸ ὁ Μεγαλέξανδρος κατέστη καὶ ὁ συνεκτικὸς δεσμὸς τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων. Λειτουργήσῃ ἐνοποιητικὰ πέρα ἀπὸ τὸν χρόνο καὶ μέσα στὸν χῶρο. Τὸ τοπικιστικὸ πνεῦμα, ἀλλοῦ περισσότερο καὶ ἀλλοῦ λιγότερο ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὴν Τουρκοκρατία. Φράσεις, ὅμως, σὰν καὶ τὴν ἀκόλουθη ποὺ ἐκστομίζει ὁ Ἀλέξανδρος σίγουρα ἐνίσχυσαν τὴν αἴσθησι τῶν συνανήκειν τῶν Πελοποννησίων, τῶν Στερεοελλαδιτῶν, τῶν Νησιωτῶν, τῶν Μακεδόνων, τῶν Μικρασιατῶν καὶ τῶν ὑπόλοιπων τοπικῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων: «Ὡ θαυμαστοὶ καὶ ἀνδρειωμένοι Μακεδόνιοι καὶ Παμφλαγόνες καὶ Λακεδαιμόνιοι, ἀκούσατε ὅλοι». Ὅλοι ὑπηρετοῦν στὸν ἀγῶνα τοῦ Ἀλέξανδρου κατὰ τῶν Περσῶν, ὅπως ἀκριβῶς στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης θὰ ὑπηρετήσουν στὸν Ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων. Αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρο γνωρίζει ὁ ἐλληνικὸς κόσμος τῆς Τουρκοκρατίας. Πέρα ἀπὸ τοὺς λογίους, καὶ ἀπλοὶ ὀλιγογράμματοι Ἕλληνες, τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τῶν ἀλλεπάλληλων ἐκδόσεων τῆς Φυλλάδας, τὸν ἀντιμετωπίζουν ὡς σύμβολο ἀντίστασης ἢ καὶ λύτρωσης ἀπέναντι στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἰδίως κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 18ο αἰώνα, στὰ χρόνια δηλαδὴ τοῦ Διαφωτισμοῦ. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο ἡ περίπτωση τοῦ Ἰωάννη Πρίγκου, ἐμπόρου ἀπὸ τὴν Ζαγορά, ὁ ὁποῖος ἔζησε μετὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰώνα στὸ Ἄμστερνταμ καὶ ἔβλεπε μὲ συμπάθεια τὴν Ρωσία. Ἐκεῖ συνέταξε τὸ ἀκόμη ἀνέκδοτο Χρονικὸ τοῦ Ἄμστερνταμ. Σὲ ἓνα ἀπόσπασμα τοῦ ὀγκώδους αὐτοῦ κειμένου, ποὺ εὐτυχῶς ἔχουμε τὴν τύχη νὰ ἔχει ἐκδοθεῖ ἀπὸ παλιά, ὁ Πρίγκος σημειώνει τὰ παρακάτω ὡς λεγόμενα ἐνὸς Ἑλλήνα ποὺ βλέπει τὴν μεγαλοπρέπεια τῆς ὀλλανδικῆς Αὐλῆς:

«Οἷς κρίμασι Κύριε, εἶπε, καὶ διατὶ ἐμεῖς νὰ εἴμεστε ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸν Τοῦρκο, καὶ διατὶ ἐμεῖς νὰ εἴμεστε ὑπόδουλοι καὶ νὰ μὴ ἔχουμε καθὼς ἐτοῦτοι βασιλεῖο καὶ ἐλευθερία; ἔλεος σὺ κύριε, ὅπου ἐλευθέρωσες τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ Φαραῶ, ἐλευθέρωσε καὶ ἐμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς ἀπὸ τὸν Τοῦρκο... Ὁ Θεὸς νὰ γίνῃ καὶ εἰς ἐμᾶς ἔλεος νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ γένος ἀπὸ τὸν Ἀγαρινόν, ὁ Θεὸς νὰ ἐννεύσῃ εἰς τὴν καρδίαν ταῆς Βασιλείας Ρουσσίας, ὅπου εἶναι ὀμόπιστη, νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν ζυγὸν τὸν βαρὺν καὶ τὸν ἀβάστακτον, τὸν ἄδικον, τὸν ἄρπαγον, τὸν ἄπιστον Τοῦρκο, διὰ αὐξήσιν, στερέωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ναὶ κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν γίνου ἔλεος. Ἐως πότε βασιλεύει αὐτὸ τὸ ἡμισυ φεγγάρι ὅπου κυριεύει τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου; Ἀπὸ τὰ 1454(sic) ἕως τώρα 1768, χρόνοι 314. Φτάνει Θεέ μου ἡ ὀργή σου, μακροθύμησον, ἀκόμη δὲν σώθηκαν οἱ ἁμαρτίες νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃς, Θεέ μου; Ἐπαυροργίσαμε τὴν

καλοκαγαθίαν σου και διά τοῦτο μάς ἔβαλες σέ ὑποταγή τοιούτου ἀγρίου θερίου τοῦ ἀσεβοῦς Ἀγαρηνοῦ. Θεέ μου, νεῦσον εἰς τές καρδιές τῶν χριστιανῶν βασιλέων νά ὁμονοιάσουν νά ἐξαθρακίσουν αὐτόν τόν αἰμοβόρον λύκον, αὐτό τὸ ἀχόρταγο ... ζῶο, ὅπου ἡ ζωὴ του εἶναι σάν τοῦ χοίρου, εἰς τήν τροφήν και τήν τρυφήν, στήν ἀδικία μέ τὰ δοσίματά του, βάρη ἀπάνω εἰς βάρη, διά νά μάς λιγάνη, νά μάς ἀφανίση. Θεέ μου ἀφανίσε τον, ἄς πάγη αὐτή ἡ ὀργή ἐκεῖ, ἀπό ἐκεῖ ὅπου ἦλθε. Ἀσήκωσε, Θεέ μου, ἕναν ἄλλον Ἀλέξανδρον, ὡς ποτε ἐκεῖνος τοὺς Πέρσας ἔδιωξε ἀπό τήν Ἑλλάδα, ἔτσι και αὐτόν τόν τύραννο νά τόν διώξη, νά λάμψη πάλε ἡ χριστιανοσύνη στοὺς τόπους τῆς Ἑλλάδος καθὼς και πρῶτα».

Τὸ ἀπόσπασμα εἶναι ἀποκαλυπτικὸ πέρα ἀπὸ τήν διάσταση τοῦ Ἀλέξανδρου ὡς τοῦ κατεξοχὴν συμβόλου πολεμικῆς ἀρετῆς και ἐπικράτησης πάνω στὸν ἐξ Ἀνατολῶν δεσποτισμὸ και γιὰ τήν παρουσίαση τῆς ἐλληνικῆς διαχρονίας. Στὰ παρακάλια του πρὸς τὸν Θεὸ ὁ Ἕλληνας τοῦ Ἀμστερνταμ τὸν Ἀλέξανδρο σκέφτεται πρῶτον, και τήν ἀνάδειξη ἐνὸς ὁμοίου του ζητᾶ ἀπὸ τὸν Θεό, ὥστε νά λάμψει πάλι ἡ χριστιανοσύνη στήν Ἑλλάδα. Φαίνεται λοιπὸν μία ξεκάθαρη σχέση στήν ἰδεολογία τοῦ προεπαναστατικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀνάμεσα στήν Ὁρθοδοξία και τήν Ἑλλάδα. Μόνο ὡς χριστιανοσύνη νοεῖται ἡ Ἑλλάδα πού μπορεῖ νά ἐλευθερωθεῖ. Πρόκειται, δηλαδή γιὰ τήν ἔκφραση στὸ ἐπίπεδο τῆς λαϊκότεροπης ἰδεολογίας πού ἐκφράζει ὁ Πρίγκος τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ και τοῦ ἴδιου τοῦ Μεγαλέξανδρου, ὅπως αὐτὸς εἶδαμε πὼς ἔγινε στήν Φυλλάδα του. Παράλληλα, ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ Ἕλληνα τοῦ Ἀμστερνταμ εἶναι αὐτὸς πού θά ἀποκαταστήσει τὸ ἐλληνικὸ γένος στήν προτέρα του εὐκλεία και συγκεκριμένα θά ἀνακτήσει τήν Πόλη τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, τοῦ ἐτέρου βασιλέα συμβόλου. Συνειδητά, ἢ ἀσύνειδα, ὁ ὀλιγογράμματος Πρίγκος κατορθώνει μέσα σέ λίγες γραμμές νά συμπεκνώσει τήν ἱστορικὴ μνήμη τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς ἐποχῆς του, παρουσιάζοντας και τίς δύο μεγάλες του κληρονομίες, τήν ἀρχαιοελληνική (Μ. Ἀλέξανδρος), τήν χριστιανική, και τὸν πρῶτο ἡγέτη πού σύνθεσε τίς δύο αὐτὲς πού κυριολεκτικὰ ὀρίζουν τὸν Ἕλληνα, τὸν Μ. Κωνσταντῖνο.

Σὲ αὐτὴν τὴν συνάφεια, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει και ἡ στάση τῶν τριῶν κυρίαρχων πνευματικῶν τάσεων στὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἀπέναντι στὸν Μεγαλέξανδρο. Τὸ πρῶτο, τὸ παλαιότερο και παραδοσιακότερο ἀποτελοῦν οἱ Κολλυβάδες, οἱ ὁποῖοι βεβαίως λόγω τῆς παραδοσιακότητας και τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας εἶναι ἰδιαίτερα κριτικοὶ ἀπέναντι σὲ κάθε τι ἀρχαιοελληνικό. Καὶ ὅμως ὁ μεγαλύτερος ἐπικριτὴς τῆς εἰδωλολατρίας και τῶν παθῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων σὲ αὐτὴν τὴν περίοδο, ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, δὲν θεωρεῖ τὸν Ἀλέξανδρο ἀνήθικο ὅπως τοὺς συμποσιαστὲς ἀρχαίους, τὸν Σωκράτη, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν Περικλῆ. Ἴσως, νά πρόκειται γιὰ γεγονὸς τυχαῖο, ἴσως ὅμως και ὄχι. Γιὰ τοὺς ὀρθοδόξους, ἡ διάδοση τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας στήν Ἀνατολή ὡς συνέπεια τῆς ἐπέκτασης τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρξε ἡ βάση γιὰ τὴν διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου, ἐντασσόμενη ἔτσι κατὰ μίαν ἔννοια στὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ.

Τὸ δεύτερο κυρίαρχο πνευματικὸ ρεῦμα, αὐτὸ τῶν διαφωτιστῶν, ὁπαδῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ νεωτερικοῦ πνεύματος, μέ ἐξέχουσα φυσιογνωμία τὸν Ἀδαμάντιο Κοραή, τήρησε σαφῆ ἀρνητικὴ στάση ἀπέναντι στὸν

Μεγαλέξανδρο. Οί Έλληνες κατά τον Κοραή έπρεπε να έλευθερωθοϋν από τον Ναπολέοντα ή έστω από μόνοι τους, αλλά σέ κάθε περίπτωση υιοθετώντας τó δυτικό αντιπροσωπευτικό πολιτικό σύστημα. Δέν έπρεπε να έχουν σχέση με τούς «βασιλόφρονες» Μακεδόνες, για αυτό και ó Γραικός σοφός τών Παρισίων, τούς έθεσε σχεδόν έκτος τής έλληνικής διαχρονίας, γράφοντας πώς οι Μακεδόνες κατέλαβαν τήν Έλλάδα. Στην ιδεολογική αυτή χρήση τής ιστορίας οι Μακεδόνες αντιμετωπίζονται ως δυνάστες, άκριβώς για να προφυλαχθεί ó νέος έλληνισμός από τó «μίασμα» για τόν άστο δυτικόπληκτο Κοραή τής βασιλείας. Μόνο δημοκρατία, και σέ μικρή ίσως έκταση όλιγαρχία (Σπάρτη) είχαν οι Έλληνες, όχι όμως και βασιλεία. Αύτη ή θεώρηση τών πραγμάτων καθιέρωσε μετά τήν κατίσχυση τής κοραϊκής ιδεολογίας ως έπίσημης κρατικής άποψης τήν ψευδεπίγραφη αντιπροσωπευτική δημοκρατία ως συνέχεια και μετεξέλιξη τής άρχαίας έλληνικής ΑΜΕΣΗΣ δημοκρατίας, με τήν όποία καμία βεβαίως σχέση δέν έχει παρά μόνο στόν ψευδεπίγραφο τίτλο.

Ή τρίτη μερίδα, πού εκπροσωπείται στα προεπαναστατικά χρόνια από τόν Ρήγα, καταφάσκει άπόλυτα τόν Μεγαλέξανδρο. Δέν θα μπορούσε άλλωστε να γίνει και άλλιώς, καθώς αύτη ή μερίδα από τήν μία έπειγόταν για τήν Έπανάσταση, ένω από τήν άλλη συνδύαζε κατά μίαν έννοια τής δύο προηγούμενες. Ό Ρήγας όραματιζόταν τήν αναβίωση τής έλληνικής αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου, αλλά με διοικητικό σύστημα και πολίτευμα σύγχρονο, παρόμοιο με τó γαλλικό. Ός έκ τούτου, άποδεχόταν τόν Αλέξανδρο, παρότι δέν άποδεχόταν τήν βασιλεία. "Ετσι, ó Ρήγας πέρα από τήν γνωστή εικόνα του Μεγαλέξανδρου πού εξέδωσε στα 1797 τόν επικαλείται άμεσα ή έμμεσα και σέ άλλα σημεία τών έπαναστατικών έργων του. Στα χρόνια του ώριμου Διαφωτισμού και ó άρχιμανδρίτης Κυπριανός, ό όποιος δέν φαίνεται έπηρεασμένος από τά προτάγματα τής νεωτερικής λογισύνης και τής Γαλλικής Έπανάστασης θα άναφερθεί στόν Αλέξανδρο με τρόπο έγκωμιαστικό στο έργο του Ιστορία τής νήσου Κύπρου:

«Όταν ó Μέγας Αλέξανδρος πολεμήσας κατά κράτος ένίκησε τόν Δαρείον τών Περσών εις τήν παραθαλασσίαν τής Ίσσοϋ, ήτοι Παγιασίου τó πρῶτον, πάσης τής Συρίας και φοινικίας ύποπεσούσης ύπό τόν νικητήν, έκτος τής Τύρου, ή όποία ήτον περισφαλισμένη με ίσχυρά τείχη, και άκαταμάχητα και διαυθεντευμένη γύρωθεν από τήν θάλασσαν ως νήσος. [...] Πλησιάσας ó Αλέξανδρος εις αύτήν, οι Τύριοι του έστειλαν μίαν πρεσβείαν με δῶρα πλούσια, και τροφάς δια τó στράτευμα. "Ηθελαν οι Τύριοι να τόν έχουν φίλον, άλλ' όχι αύθέντην. Ό Αλέξανδρος τούς έζήτησε να εισέβη εις τήν Τύρον, να προσφέρη τας θυσίας του εις τόν Ήρακλέα, όπου ήτον εϋφορος Θεός τών άρμάτων, αλλά του άρνήθησαν τήν είσοδον οι Τύριοι. Τότε ó Αλέξανδρος όργισθείς έκήρυξε τόν πόλεμον, και τήν πολιορκίαν τής Τύρου. Έστοχάσθη, όμως, πώς τό, ως μισόν μίλιον διάστημα, όπου έχώριζε τήν πόλιν από τήν γήν, δέν ήτον αδύνατον να τó καταστήσει στερεόν δια να όρμήσουν τά στρατεύματα χωρίς πλοία, και ότι δέν ήτον δυνατόν να πάρη τήν πόλιν, έν όσω οι Τύριοι ήτον τής θαλάσσης έξουσιασταί. Δια τούτο έσύναξεν από τήν Σιδώνα τά όλίγα κάτεργα, όπου του έμειναν. Τινές βασιλείς του Πέρσου εις τó ναυτικόν διωρισμένοι, μαθόντες τών πόλεων αύτων τήν ύποταγήν εις τόν Αλέξανδρον, άφέντες τήν άρμάδα τών Περσών ήλθαν με τά πλοία των εις αύτόν, ώστε

μετά τῶν Σιδονίων ἔγιναν ὅλα ὀγδοήκοντα ἄρμενα. Περί πλέον ἤλθον δέκα κάτεργα τῆς Ρόδου, τρία τῆς Σόλους τῆς Σελευκίας, καὶ τῆς Μαλλοῦ, δέκα τῆς Λυκίας, καὶ ἓνα τῆς Μακεδονίας πενήκοντα κουπιῶν. Αὐτὰς τὰς πράξεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, πρὸ ὀλίγου μαθόντες καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Κύπρου, καὶ πῶς ἡ περσικὴ ἀρμάδα ἐπολεμήθη ὑποκάτω εἰς τὴν χώραν Ἰσσοῦ, ἢ Παγιασίου, πῶς ὁ Ἀλέξανδρος ἦτον πλέον αὐθέντης τῆς Φοινίκης, ἀποστρεφόμενοι τὸν ζυγὸν τῶν Περσῶν, ἐπορεύθησαν προσφέροντες ἑαυτοὺς εἰς δούλευσίν τους καὶ τὰς ἐπαρχίας των, μὲ ἑκατὸν εἴκοσι κάτεργα, τροφάς, καὶ ὅσα ἄλλα ἀναγκαῖα διὰ τὸν πόλεμον, ὡς λέγει Πλούταρχος, καὶ Κούρτιος βιβλ. Δ'. Κύπρον μὲν εὐθύς οἱ βασιλεῖς ἦκον ἐγχειρίζοντες αὐτῷ. Τότε καὶ ὁ Πύματος βασιλεὺς Κιτιῶν ἐπρόσφερε τῷ Ἀλεξάνδρῳ σπαθίον πολῦτιμον, ὅπερ ὁ Ἀλέξανδρος τιμῶν τὸν προσφέροντα, ἐζώσθη παρὰ χρῆμα, παρόντων τῶν ἀρχιστρατήγων τοῦ αὐτοῦ στρατεύματος.

Ἀφ' οὗ δὲ νικητῆς καὶ εἰς Τύρον εἰσέβη ὁ Ἀλέξανδρος, εὐχαριστήσας, καὶ βραβεύσας ἀρχιστρατήγους, στρατηγούς, καὶ στρατιώτας, ἐφιλοδώρησε πλουσίως καὶ τοὺς τῆς Νήσου βασιλεῖς, καὶ ἀπέλυσεν αὐτοὺς διὰ τὰς ἐπαρχίας των. Αὐλύνομον δὲ τινὰ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κιννύρου καταγωγμένου, διὰ τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἀρχαίου γένους του, ἐσύστησε βασιλέα τῶν Παφίων, κατὰ τὸν Πλούταρχον. Οὗτοι δὲ ἐλθόντες εἰς Κύπρον, πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνοικοδόμησαν τὴν Καλλινοῦσαν μεταξὺ Λιμενίτη καὶ χρυσοχοῦς τῷ πάλαι κειμένῃ, καὶ Ἀλεξανδρέτταν αὐτὴν ὠνόμασαν, ἧς οὐδὲ ἴχνος τὰ νῦν φαίνεται.

Ἐκ δὲ τῆς Τύρου ὁ Ἀλέξανδρος πορευθεὶς εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ προὔπαντηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως Ἰωᾶδ ἐνδεδυμένου, κατὰ θεῖαν νεῦσιν, τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν, ἐκπλαγεὶς εἰς τὴν θεάν ὁ μονάρχης, ἔδραμε μὲ εὐλάβειαν, καὶ ἐπροσκύνησε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἔφερον ἐπὶ στήθους εἰς χρυσοῦν πέταλον ὁ ἀρχιερεὺς γεγραμμένον· καὶ πάντα κατὰ τὸ θέλημα τοῦ ἀρχιερέως ποιήσας ἐκεῖσε, ἀπῆλθε ταχέως, καὶ πολεμήσας τὴν Γάζαν, ἐπορεύθη τὴν ὁδὸν διὰ τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖθεν λοιπὸν ἔγραψε τῶν Κυπρίων βασιλέων νὰ ἐτοιμάσουν μίαν ἀρκετὴν ἀρμάδα, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀξιωτέρους, καὶ ἐμπείρους βασιλεῖς εἰς ναυτικὴν νὰ συμπορευθῶσι. Συναχθεῖσης τῆς ἀρμάδας ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν κάτεργα, καὶ ἐν αὐτῇ Νικοαρέων βασιλεὺς Σαλαμίνης, καὶ Πεισίστρατος Λαπιθίας, καὶ Στασάνωρ Κουρίας ἐπιστατοῦντες, ἐξέπλευσεν εἰς Ταμιάθιον, ἔνθα ἔτυχαν τὸν Ἀλέξανδρον. Καὶ ὁ μὲν Νικοαρέων ἐλέχθη ναύαρχος τοῦ στόλου, ὁ δὲ Πεισίστρατος μέρους στρατεύματος στρατηγὸς καὶ ὁ Στασάνωρ ὡς γηραλαῖος, καὶ συμβουλῆς ἄξιος, ἔμεινε παρ' αὐτῷ. Τὸ μῖσος, ὅπου ἔτρεφον οἱ Αἰγύπτιοι κατὰ τῶν Περσῶν εὐκόλινε τὴν ἀπόκτησιν τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Μαζαῖος, ὁ τεταγμένος παρὰ τοῦ Δαρείου ἐξουσιαστὴς Αἰγύπτου, ὁρῶν ἑαυτὸν ἀδύνατον νὰ ἀντισταθῇ εἰς τοιαύτας δυνάμεις τῶν Μακεδόνων, ἀνοιξεν εὐθύς τὰς πύλας τῆς Μέμφεως τῷ Ἀλεξάνδρῳ, ὅστις διατάξας πάντα ἐκεῖ, καταβάς παρὰ τὴν θάλασσαν πρὸς τὸν Φάρον, εἶδε τοποθεσίαν ἀρμόδιον, ἐδιώρισε τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ αὐτὸς ἐπορεύθη εἰς Λιβύην νὰ ὀνομασθῇ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἄμμωνος· σκοπὸν ἔχων μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἀπὸ τὸ προσκύνημα, νὰ καταδιώξῃ δευτέρου τὸν Δαρείον, ἐκεῖθεν τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ στρατεπεδεύσαντα. Ἐδιώρισε δὲ τὸν Νικοκρέοντα νὰ διαδράμῃ τὴν θάλασσαν μέχρι τῆς Σικελίας, ὅστις ἐκπλεύσας ἕως ἐκεῖ, καὶ πολεμήσας, καὶ ὑποτάξας ἐκείνους τοὺς

λαούς, ἔβαλεν ὑπὸ φόρον εἰς ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ὑπέστρεψε, ὅτε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐστράφη εἰς τὴν οἰκοδομουμένην Ἀλεξάνδρειαν, μὲ τὸν τίτλον, υἱὸς τοῦ Ἄμμωνος.

Ἐκστρατεύσας κατὰ τοῦ Δαρείου καὶ καταχαλάσας αὐτὸν ἐν Ἀρβίλοις τὸ δεύτερον, ἐπέρασεν εἰς Βαβυλῶνα, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν, ὡς ἡ φήμη θέλει φαρμακευμένος».

Στὰ 1803 ὁ ἀρχιμανδρίτης Κωνστάντιος τόνισε τὴν προσήλωση τοῦ Μεγαλέξανδρου στὴν ἐλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ κατὰ τὴν ἀνοικοδόμηση τῆς Ἀλεξάνδρειας. Στὸ ἔργο του Ἀρχαία Ἀλεξάνδρεια, τὸ ὁποῖο ἀφιέρωσε στὸν τσάρο Ἀλέξανδρο Α΄, γράφει:

«Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ὑπάρχων ὅλος ἐγκείμενος καὶ δεδομένος εἰς τε τὰ ἔθιμα καὶ τὰς τάξεις τῆς πατρίδος αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν ἔμφυτον φιλοτιμίαν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ὁρμῶν νὰ ὑπερέβῃ εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ τοὺς πρὸ αὐτοῦ πάντας, ἐνόμιζε τοῦτο ὡς εὐτελὲς καὶ ἀνάξιον τῆς δόξης αὐτοῦ νὰ διαφυλάξῃ τὰς συνηθείας καὶ τάξεις τῶν κυριευθέντων ὑπ' αὐτοῦ βασιλειῶν· αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν τὰ σκῆπτρα τῆς Αἰγύπτου κρατήσαντες Πτολεμαῖοι πάντα τὰ ἐν Ἀλεξάνδρειᾳ κτήρια, ναοὺς καὶ ἀρχεῖα, ἔκτισαν αὐτὰ κατὰ τὸν τρόπον καὶ τὴν μέθοδον τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐπειδὴ ἡ Γραικικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ὑπῆρχε λεπτὴ καὶ ψιλή, ἡ δ' αἰγύπτιος ἐν μέγιστον σῶμα ὄγκου, εὐκόλως λίαν ἐδυνήθησαν ἀπὸ τῆς ὑστάτης ἐπὶ τὴν πρώτην νὰ ξέσουν καὶ νὰ μεταποιήσουν τοὺς κίονας, τὰς πέτρας καὶ μάρμαρα».

Προχωρώντας ὁ Κωνστάντιος στὴν περιγραφή τῶν μνημείων τῆς Ἀλεξάνδρειας καταλήγει νὰ ἀναφερθεῖ καὶ στὸ μεγαλύτερο ἀρχαιολογικὸ αἶνιγμα, τὸν τάφο τοῦ Μεγαλέξανδρου.

«Ποῦ δὲ καὶ εἰς ποῖον ἄρα μέρος τῆς πόλεως ταύτης εὐρίσκεται ὁ τάφος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὸ Σεράπιον, τὸ Μουσεῖον καὶ τὰ λοιπὰ; Ἀδύνατον ἐστὶ νὰ ἐπιστηρίξῃ τὴν εἰδέαν αὐτοῦ τινὰς καὶ νὰ βεβαιώσῃ τῷ ὄντι, μεταξὺ ἐνὸς τηλικούτου πολυαριθμοῦ πλήθους σωρῶν συγκεχυμένων ἐρειπίων, τὴν ἀληθῆ τοποθεσίαν τούτων· ἡ ἐμὴ γνώμη, ὅτι ἐὰν ὁ ἐραστής τῶν ἀρχαιοτήτων ἤθελε στοχασθῆ ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Καίσαρος, καὶ τὸ Μουσεῖον ὑπῆρχε περὶ τὸ ἀκροθαλάσσιον μεταξὺ τοῦ Ὀβελίσκου καὶ τοῦ μικροῦ Φάρου κατὰ τοῦτο ὀλιγότερον θέλει λανθασθῆ, ἢ ἀπερχόμενος καὶ ἀναζητῶν τὴν τοποθεσίαν αὐτῶν τῶν κτηρίων εἰς τὰ ἐνδότερα μέρη τῆς παλαιᾶς Ἀλεξάνδρειας. [...] Ὁ τάφος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ τάφος τοῦ ἐξαίρεθέντος αὐτοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ τῆς κοινῆς πορείας τῆς ζωῆς τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ἀφεγγὲς καὶ περιορισμένον χωρίον, ἔνδον τοῦ ὁποίου ἐχωρίθη ἡ χοϊκὴ ὑπαρξίς τῶν γεγυμνωμένων ὀστέων τοῦ νικητοῦ ἐκεῖνου ἠρωὸς τῆς οἰκουμένης. Αὐτὸς ἦν γνωστὸς μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἐν τῇ Ἀλεξάνδρειᾳ, ἥδη δὲ δὲν παρέμεινεν οὔτε σημεῖον τούτου τοῦ τόπου, ἥδη δὲ ἐξαλείφθη καὶ ἡ κατὰ παράδοσιν μνήμη αὐτοῦ τοῦ τάφου, παρομοίως ἀπωλέσθησαν καὶ τὰ σημεῖα τῆς διαγνώσεως τῶν ἐρειπίων τοῦ Σεραπίου καὶ ἄλλων θαυμαστῶν οἰκοδομῶν, καὶ τὰ ἐγκαταλειφθέντα ἴχνη τούτων ἀναμφιβόλως σώζονται ὑποκάτω τῶν μεγίστων σωρῶν τῶν ὀρωμένων κρημνισμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα μετεβλήθησαν τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα θαυμάσια ἔργα τῶν χειρῶν τῶν ἀνθρώπων».

Σε αυτήν την συνάφεια αξίζει να σημειώσουμε πώς στην εισαγωγή του έν λόγω έργου ο Κωνσταντίνος καθίσταται ένας από τους πρώτους που αναφέρεται στις παρερμηνείες των Ευρωπαϊών ιστορικών σχετικά με την Αλεξάνδρεια και τον Μεγαλέξανδρο. Στη σχετική αναφορά του, μάλιστα, καταλογίζει στους Ευρωπαίους έσκεμμένη διαστρέβλωση της αλήθειας.

«Δεν δύναται να κρατηθῆ ὁ κάλαμός μου κατά τινων φιλαύτων νεωτέρων Εὐρωπαϊῶν ιστορικῶν, οἵτινες διωκόμενοι ὑπὸ τῆς ἐξηπατημένης σκιᾶς τῶν ἐπινοιῶν αὐτῶν, παίζουσι τὸν κάλαμον κατὰ τὰς ἐνεργείας τῆς φαντασίας αὐτῶν, καὶ τοιουτοτρόπως περιπλανούμενοι εἰς τὰς προληπτικὰς εἰδέας αὐτῶν, ἀδικοῦσι τὰ μέγιστα τὴν δόξαν τοῦ μεγάλου, ἀνδρὸς καὶ φίλου τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ φύσις ἀνέστησε τὸν ἥρωα τῆς Μακεδονίας, παριστάντες αὐτὸν ἄνευ κρίσεως, μανικὸν ὑπὸ κενοδοξίας καὶ φρενὸληπτον, διατρέχοντα τὴν Ἀσίαν ἐπὶ σκοπῶ νὰ καθυποτάξῃ μὲν τὴν οἰκουμένην, ἀλλ' ἐν ᾧ νὰ λεηλατήσῃ ταύτην καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ· ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀδίκου αὐτῶν γνώμης καὶ χειρὸς ἀρκεῖ ἡ τοῦ Ἀρρίανου Νικομηδέως καὶ Πλουτάρχου ἀπολογία, ἡ ἐξυμνοῦσα τὰς τε πολεμικὰς πράξεις καὶ πολιτικὰς βουλάς τοῦ ἥρωος· ἀρκεῖ καὶ ἡ πόλις αὕτη τῆς Ἀλεξανδρείας ἡ ἀνεγερθεῖσα οὐχὶ τόσον ἀπὸ φιλοτιμίαν πρὸς δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ὅσο πρὸς ὠφέλειαν τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τὰ τῆς Ἀφρικῆς ἐκείνης παράλια».

Λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ Δημήτρης Γουζέλης στὴν ἀφιερωματικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ναπολέοντα, ποὺ προτάσσει στὴν μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Τορκουάτου Τάσσου, Ἀπελευθερωμένη Ἱερουσαλήμ, παρομοιάζει τὸν γάλλο «αὐτοκράτορα» μὲ τὸν Μεγαλέξανδρο. «Τὸ φοβερὸν ὄνομά σου, ᾧ κράτιστε βασιλεῦ, ἐξίσου μὲ τὰ μεγάλα ὀνόματα τῶν Λεωνίδων καὶ Θεμιστοκλέων, ἤχεῖ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἐλισσοῦ καὶ τοῦ Εὐρώτα· ἐνοῦται καὶ μὲ τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τῆς Μακεδονίας τὰ ὄρη».

Βεβαίως, ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς πλευρᾶς ὑπάρχουν καὶ ὀρισμένοι ποὺ δὲν ξεχνοῦν καὶ τὴν ἀμαρτωλὴ πλευρὰ τοῦ Ἀλέξανδρου. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ ἐπίσκοπος Καμπανίας Θεόφιλος, ὁ ὁποῖος στὸ ἔργο του Ταμεῖον Ὁρθοδοξίας, ἀναφέρει τὸν Ἀλέξανδρο ὡς παράδειγμα ἀνθρώπου ποὺ καταστράφηκε ἐξαιτίας τῆς ἀκολασίας. Παρὰ τὴν προβολὴ του αὐτῆ ὅμως δὲν ἀπορρίπτει τελείως τὸν Ἀλέξανδρο, ὁ ὁποῖος καὶ γιὰ τὸν Θεόφιλο παραμένει μέγας: «Ὁ ἀνδρικώτατος Ἀχιλλεὺς δὲν ἐχάθη διὰ τὸν ἔρωτα τῆς Πολυξένης; ὁ μέγας Ἀλέξανδρος δὲν ἔπεσεν εἰς μέθην, καὶ γυναῖκας, καὶ πρὸ καιροῦ του ἀπέθανεν;»

Ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος Παλιουρίτης στὴν ἀφιερωματικὴ ἐπιστολὴ τοῦ ἔργου του Ἐπιτομὴ Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος τὴν ὁποία ἀπευθύνει πρὸς τὴν ἐλληνικὴ ἀδελφότητα Λιβόρνου καὶ ἀναφερόμενος γενικότερα στὴν ἐλληνικὴ ἱστορία καὶ τὴν σχέση τῶν ἀρχαίων μὲ τοὺς σύγχρονους του Ἑλληνες, γράφει:

«Ἦν ποτε καιρὸς, ᾧ εὐγενεῖς Ἑλλήνων ἀπόγονοι, ὅτε ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν Ἑλλάς, μήτηρ πάντων ἀνθρώπων ἐνομίζετο, σοφίας οἴκημα ἐκαλεῖτο, ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης ταμεῖον ἐλέγετο, καὶ πᾶν ὅ,τι ἂν εἴποι τις ἱερὸν καὶ σοφὸν ὄνομα αὐτῇ ἐδίδεδετο. Ἦν καιρὸς, ὅτε Ἀπόλλων μὲν μετὰ μουσῶν ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος καὶ Παρνασσοῦ τοὺς Ἡσιόδους, Πινδάρους, καὶ ἄλλους τοιούτους ἀναριθμήτους τὴν ἰδίαν ἐπιστήμην

ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΡΑΙΟΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, ΦΡΑΝΣΙΣΚΟ ΝΤΕ ΜΙΡΑΝΤΑ

- η Ελληνική Σκέψη στην Αυτοθέσμιση των Κοινωνιών, τον Διαφωτισμό και την Γνώση

ΑΞΙΟΝΑΣ ΙΙ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΣΤΟΝ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟ, ΤΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ, ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΝΩΣΗ

www.academy.edu.gr

ἐδίδασκεν, Ἄρης δὲ καὶ Παλλὰς τοὺς Μιλτιάδας, Θεμιστοκλεῖς καὶ Ἀριστείδας, εἰς Μαραθῶνα, καὶ Σαλαμίνα ἐστεφάνουν· ἦν, λέγω, καιρός, ὅτε ἀπὸ πάσης γῆς οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τρέχοντες, τὰ νάματα τῆς ἀνθρώπινης γνώσεως ἦρουν· ἐπειδὴ οὐδὲν ἄλλο τότε ἢ Ἑλλάς, παρὰ σοφίαν, ἀνδρείαν, καὶ ἀρετὴν, ὡς πηγὴ πολὺκρουνος καὶ πολυχεύμων ἀνέβλυεν· ἀλλὰ φεῦ τοῦ βασκάνου δαίμονος! Δειμὸς καὶ καυσώδης πνεύσας ἄνεμος ἐκ τῶν ξηρωτάτων ἐρήμων, πάντα ταῦτα τὰ καλὰ ὡς ἄνθη ἔαρινά κατέκαυσε, καὶ τὴν μὲν πηγὴν τῆς σοφίας καὶ τὸν λειμῶνα τῶν ἐν ἀνθρώποις χαρίτων ὀπωροφυλάκιον ἐθνῶν ἐποίησε, τοὺς δὲ υἱοὺς αὐτῆς τῆδε κάκεῖσε διεσκόρπισε, παρ' ἄλλων καὶ ἐν ἄλλοις ζητοῦντας, ὧν αὐτοὶ κληρονόμοι γνήσιοι ἐγεννήθησαν. Ἄλλ' ὃ φύσει ἔγκειται τινι, λέγει τις, ἀδυνατοῦσι τύχης προσβολαὶ τελείως ν' ἀποσβύσωσι· κἄν τε πρὸς καιρὸν φανῆ μαραινόμενον, ἀναθάλλει πάλιν καὶ λαμπρότερον γίνεται· καὶ ὡσπερ ἐν δένδρον πολὺφυλλον καὶ ἀγλαόκαρπον, ἐὰν τὰς ρίζας ἔχη βαθείας, καὶ εἰς γόνιμον γῆν ἐμπεφυτευμένας, κἄν ἄνεμος σφοδρὸς πνεύσας, τὰ φύλλα τούτου καταβάλλῃ, καὶ κλώνους ἐνίστε ἀποξηραίνων, διακοπήν, καὶ ἄργιταν νὰ προξενήσῃ δύναται, ὄχι ὁμως καὶ παντελεῖ ἀπονέκρωσιν νὰ ἐπιφέρῃ ἰσχύει, ἀλλὰ τοῦτο πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ ἀναβλαστάνει καὶ τρυφεροὺς ἐκ τῶν ριζῶν τοὺς κλώνους ἀναπέμπον, μείζονα καὶ τρυφερότερον τὸν καρπὸν ὑπόσχηται.

Οὕτω καὶ ἡ Ἑλλάς φύσει μουσῶν καὶ μαθήσεως κατοικία γεννηθεῖσα, ἂν καὶ πρὸς καιρὸν ὑπὸ τῆς δεινῆς τοῦ καιροῦ μεταβολῆς ἀγρία καὶ ἔρημος τῶν τοῦ κόσμου χαρίτων καὶ καλῶν διὰ τὴν τούτων στέρησιν ἐφάνη, νῦν πάλιν αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς ν' ἀναλάβῃ, καὶ τὴν κατοικίαν τούτων μονιμωτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν νὰ κτίσῃ ἤρξατο, καὶ τὰς ἐκ τούτων ἀρετὰς λαμπροτέρας, τηλαυγεστέρας καὶ δαμιλεστέρας ὑπόσχηται. Οὐ γοῦν δὴ ἡ Ἑλλάς Αἴγυπτος, εἰς ἣν ἐπιστροφὴν τὰ καλὰ οὐκ ἔχουσιν, ἀλλ' ὅσον σφοδρὰ καὶ δεινὰ τοῦ πνεύματος ἡ ὁρμὴ κατ' αὐτῆς ἐγένετο, ὡς καὶ παντελεῖ τὸν ἀφανισμόν αὐτῆς ἐπιπέσει, τοσοῦτον παρ' ἐλπίδα πάντων γενναίως ἀντέστη, καὶ οὐδεμίαν οὐσιώδη ἀλλοίωσιν, ἴν' οὕτως εἶπω, ὑπέμεινεν (τὴν γὰρ Ὀρθοδοξίαν αὐτὴ ἀκεραίως φυλάττει, καθ' ἣν λάμπουσα καὶ πᾶσαν καινοτομίαν ἀποδιώκουσα, γνησία θυγάτηρ καὶ κληρονόμος τῶν Ἀποστολικῶν καὶ Πατρικῶν Παραδόσεων γνωρίζεται), ἀλλὰ καὶ ὅ,τι τῶν ἔξω καλῶν αὐτῆς ὑπὸ τῆς τοῦ καιροῦ μεταβολῆς ἡμαυρώθη, τοῦτο νῦν ἀνακράζει, καὶ μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας ἀνακαλεῖ.

Νῦν πάλιν ἡ Ἑλλάς ὁσημέραι τοὺς υἱοὺς αὐτῆς εἰς τὰ πανταχοῦ μέρη πέμπουσα, ὡς ἄλλους Σόλονας, Λυκούργους, καὶ Πλάτωνα, παραγγέλλει, ν' ἀποσινάξωσι μὲν ὅσα τῶν καλῶν αὐτῆς ἀρμόζουσι, τὰ δὲ ψυχόλεθρα καὶ βλαπτικὰ ἀπορρίπτοντες νὰ λέγωσιν, “Ἑλλάδι ταῦτ' ἀνοίκεια. Καὶ ἦν Θεὸς δῶ, Ἄγγελος ὡς ἱερὰν σώζειν γῆν Ἑλλάδος ἦκε”.

Καὶ οὐ μόνον νῦν οἱ ἐν τῇ Ἑλλάδι ὄντες τοῦτον τὸν θεῖον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν συνέλαβον ἔρωτα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπανταχοῦ γῆς ἀποικοὶ αὐτῆς διὰ τοῦτον γνήσια τέκνα αὐτῆς γνωρίζονται, καὶ παντὶ τρόπῳ εἰς βελτίωσιν αὐτῆς ἀγωνίζονται. Οἱ Ἑλληγες γοῦν ὅπου καὶ ἂν ᾧσι τὸν αὐτὸν τῆς ἐλληνικῆς εὐγενείας χαρακτήρα φυλάττουσι· καὶ ἂν εἰς τὰ ἄκρα τῆς γῆς εὐρεθῶσιν, ὁ πρότιστος καὶ κύριος αὐτῶν σκοπὸς ἐκ τῆς καρδίας αὐτῶν δὲν ἐξαλείφεται, ἀλλ' ἕκαστος πρὸς τὴν μητέρα καὶ πατρίδα ἀφορᾷ, καὶ πάντα ἐπ' ἀγαθῶ αὐτῆς

ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΡΑΙΟΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, ΦΡΑΝΣΙΣΚΟ ΝΤΕ ΜΙΡΑΝΤΑ

- η Ελληνική Σκέψη στην Αυτοθέσμιση των Κοινωνιών, τον Διαφωτισμό και την Γνώση

ΑΞΙΟΝΑΣ II: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΣΤΟΝ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟ, ΤΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ, ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΝΩΣΗ

www.academy.edu.gr

ἐνεργεῖ καὶ πράττει· Ἑλλήνων γοῦν τὸ φιλοπάτριδες εἶναι ξεχωριστὸν ἰδίωμα, καὶ δι' αὐτοὺς ὁ ἱερός ἐκεῖνος ἐλέχθη λόγος· “Μάχου ὑπὲρ Πίστεως” καὶ Πατρίδος· ὡσπερ καὶ ὑμεῖς ἐντιμότετοι, τὸν ἐνδόμυχον ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως αὐτῆς ἔργοις μᾶλλον, ἢ λόγοις δεικνύετε. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τὰς καθ' ἡμέραν συνδρομὰς καὶ βοηθείας, ἃς ἡ τιμία ἀδελφότης ὑμῶν εἰς ἀνακουφισμὸν καὶ ἀνάρρωσιν τοῦ γένους ἡμῶν ἀφθόνως ἐπιχορηγεῖ; Τίς δὲν ἠξέυρει τὰς συνδρομὰς καὶ παρακινήσεις εἰς ἔκδοσιν νέων καὶ ὠφελίμων τῇ Ἑλλάδι βιβλίων; Δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς μου ἐνταῦθα ν' ἀναφέρω καὶ τὰς χριστιανικὰς καὶ θεοφιλεῖς ἀρετάς, μὲ τὰς ὁποίας ἡ ἐν Χριστῷ ὑμῶν ἀδελφότης λάμπει· σιωπῶ τὰς πρὸς τοὺς δυστυχοῦντας Ἑλληνας βοηθείας, τὰς ἐλεημοσύνας, καὶ πρὸ πάντων τὸν ἱερὸν δεσμὸν τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνοῦται, καὶ παρὰ πᾶσιν, ὡς καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀλλογενέσιν, ἐπαινεῖται, ζηλοῦται, καὶ θαυμάζεται ἡ ἀδελφότης τῶν ἐν Λιβόρνῳ Γραικῶν· ἐν μόνον ἐγὼ λέγω, ὃ καὶ τοῖς πᾶσι γνωστὸν, ὅτι δηλαδὴ ἡ τιμία ὑμῶν ἀδελφότης καταφύγιον εἶναι τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος τὸν κατὰ φιλοσοφίαν δρόμον εἰς τὴν Εὐρώπην βαδίζουσιν, ἧς αἱ πλείους Ἀκαδημαῖαι εἰσὶ πλήρεις τῶν ὑφ' ὑμῶν τρεφομένων καὶ βοηθουμένων μαθητῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνοις, ὅσοι τοῦτον τὸν δρόμον ν' ἀκολουθήσωσι δὲν δύνανται, τὴν μητρικὴν δὲ γλῶσσαν ὀπωσοῦν ἐπιθυμοῦσι νὰ μάθωσιν, ἐμὲ χειραγωγὸν αὐτοῖς ἀποκατεστήσατε καὶ συνεργὸν πρὸς τοὺς γενναίους σκοποὺς ὑμῶν ἀπεδείξατε, καὶ θυγατέρα Ἑλλάδος ἐκηρύξατε. Τούτῳ οὖν τῷ μεγέθει τῆς παρ' ὑμῶν τιμῆς κἀγὼ ἐπαρθεῖσα, νὰ συνεισφέρω τε τῇ ὑμετέρῃ προθυμίᾳ εἰς τὴν τῆς Μητρὸς καὶ Πατρίδος βελτίωσιν ἐφιλοτιμήθην· ὅθεν δὴ καὶ τὴν Ἐπιτομὴν ταύτην τῆς τῶν προγόνων ἡμῶν Ἑλλήνων Ἱστορίας νὰ συνερανίσω προεθυμήθην· ἦν καὶ ὡς ἀπαρχὴν ἢ θυγάτηρ μὲ θαρβύλατον φρόνημα ὑμῖν τοῖς εὐμενεῖσι πατρᾷσι καὶ προστάταις μου ἀνατίθημι, ὡς παρ' ὑμῖν καὶ δι' ὑμῶν πᾶσι τοῖς Ἑλλησιν εὐνοίας ἀξιωθησομένην· ἐπειδὴ οὐδὲ αὐτὴ ξένων ἢ βάρβαρων γενῶν ἔργα ἐπαγγέλλεται, ἀλλὰ τῶν προγόνων ἡμῶν τὰς ἀρετάς καὶ τὰ κατορθώματα νὰ κηρύξη καὶ ν' ἀναμνήσῃ ἔρχεται.

Δέξασθε τοίνυν αὐτήν, ᾧ ἐνδόξων προγόνων ἐνδοξοὶ γόνοι· εὐμενεῖ τῷ προσώπῳ, περιθάλψατε, καὶ συστήσατε αὐτήν ὡς νεοφανῆ εἰς τὴν καθωμιλημένην διάλεκτον οὔσαν, καὶ ὑπὸ πρωτοτόκου μητρὸς γεννηθεῖσαν, ἥτις δὲν θέλει εἶναι ἀνωφελῆς καὶ παντὶ τῷ γένει, καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ὅσα εἰς τὴν ξένην ταύτην γῆν διάγουσιν· οὐ γοῦν μικρὸν εἰς κτῆσιν ἀρετῆς συμβάλλεται τοῖς νέοις καὶ τὸ προγονικὰς εἶδέναι ἀρετάς, κατὰ τὸν λέγοντα».

Κατόπιν στὸν δεῦτερο τόμο τῆς Ἐπιτομῆς του ἀναφέρεται στὸν Ἀλέξανδρο σὲ ἰδιαίτερο κεφάλαιο χρησιμοποιώντας ὡς πηγὲς τὸν Πλούταρχο καὶ τὸν Κούρτιο Ροῦφο.

«Ἀλέξανδρος ὁ μέγας ἐγεννήθη εἰς τὸν πρῶτον χρόνον τῆς ἑκατοστῆς ἔκτης Ὀλυμπιάδος, ἔτη πρὸ Χριστοῦ τριακόσια πενήντα ἕξ, τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ ἐν Ἐφέσῳ νὰὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἐκάη ὑπὸ τινος Ἐρωστράτου. Ἡ ἱστορία τούτου τοῦ ἥρωος συνεγράφη διεξοδικῶς ἀπὸ τὸν Ἀρβιανὸν τὸν Νικομηδέα, καὶ ἀπὸ τὸν Κοῖντον Κούρτιον λατινιστί, καὶ ἀπὸ ἄλλους πολλούς. Ἡ παρούσα Ἐπιτομὴ θέλει ἀναφέρει ὡς ἐν συντόμῳ τὴν κατὰ

τῶν Περσῶν ἐκστρατεῖαν αὐτοῦ, ὅφ' οὗ ἠφανίσθη ἡ ὑπερήφανος ἐκείνη Μοναρχία, καὶ θέλει μεταχειρισθῆ ὁδηγούς εἰς τοῦτο τὸν Πλούταρχον καὶ τὸν Λατῖνον ἱστορικόν.

Ἡ φύσις εἶχε στολίσει τὸν Ἀλέξανδρο μὲ ὄλας τὰς ἀρετάς, αἵτινες εἶναι ἀναγκαῖαι εἰς ἓνα βασιλέα, ὅστις γενᾶται διὰ τὴν βασιλεύσῃ τῆς οἰκουμένης, ὅθεν καὶ τοῦ ἐντύπωσε τοιαύτην φιλοτιμίαν, ὥστε παιδίον ὄν καὶ βλέπων τὰ κατορθώματα τοῦ πατρός, ἐπαρᾶνετο, ὅτι ἐκατόρθωνεν ὄλα καὶ εἰς αὐτὸν δὲν ἄφινε τίποτε, διὰ τὴν δεῖξῃ τὴν ἀρετὴν του. Ὅσπν προθυμίαν καὶ ἀγάπην ἔδειξεν οὗτος ὁ ἥρωα εἰς τὴν μάθησιν καὶ εἰς τοὺς σοφοὺς, τοσαύτην ἀφοβίαν καὶ γενναιότητα εἰς τοὺς πολέμους καὶ κινδύνους, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν τρυφερὰν τοῦ ἡλικίαν· ἐπειδὴ λέγουν, ὅτι μόλις ἦτον πεντεκαίδεκαετής, ὅταν κάποιος Θεσσαλὸς ὀνόματι Φιλονείκης ἔφερε τοῦ Φιλίππου ἓνα ἵππον ἀξιόλογον τόσον εἰς τὸ μέγεθος, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ ταχύτητα, ἀλλ' ἄγριον καὶ σχεδὸν ἀκαταδάμαστον. Μίαν ἡμέραν λοιπὸν ὁ Φίλιππος ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ αὐτὸν τὸν ἵππον, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἀνέβῃ τινὰς ἐπάνω του· ὅθεν ὁ Φίλιππος θυμωθεὶς εἶπε πρὸς τὸν ἄνθρωπον νὰ τὸν πάρῃ καὶ νὰ φύγῃ. Ὁ Ἀλέξανδρος τότε παρὼν εἶπε δις καὶ τρις “ὦ τί ἀξιόλογος ἵππος χάνεται δι' ἀμάθειαν”! Τοῦτο ἀκούων ὁ Φίλιππος ἔδωκε τὴν ἄδειαν τοῦ παιδός, ἂν δυνηθῆ νὰ τὸν καβαλλικεύσῃ. Τότε ὁ νέος ἐτράβισε τὸν ἵππον νὰ βλέπῃ πρὸς τὸν ἥλιον, (διότι ἐπαρᾶτήρησεν ὅτι ἔβλεπε τὴν σκιὰν τοῦ ἀνθρώπου ὅστις ἠθέλε νὰ καβαλλικεύσῃ, καὶ φοβούμενος δὲν ἐστέκετο) καὶ χαϊδεύσας αὐτόν, εὐθύς ἐρρίφθη ἔξαφνα ἐπάνω του· καὶ πρῶτον μὲν ἄφησε τὸν χαλινὸν ἔως οὗ νὰ παύσῃ ὀλίγον ἡ ὀρμὴ τοῦ ἵππου, ἔπειτα δὲ τὸν ἐκέντησε καὶ ἔτρεξεν, ὅσον ἐδύνατο. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἔτρεξεν ἱκανῶς, ἐγύρισε καὶ ἐξεπέξευσε μετ' εὐφημίας τῶν παρόντων. Φίλιππος ὁ πατὴρ του κλαίων σχεδὸν ἀπὸ τὴν χαρὰν, ἐφίλησε τὸν υἱὸν καὶ εἶπε “ζήτησον υἱέ μου, βασιλείαν, διότι ἡ Μακεδονία εἶναι μικρὰ διὰ σε”. Τοῦτος ὁ ἵππος ἐλέγετο Βουκέφαλος, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλέξανδρος πολλάκις ἦτον χρεώστης διὰ τὴν ζωὴν του. Μία ἀπόκρισις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐφανέρωσε τὴν πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη ἀγάπην του. “Ποῖον ἀγαπᾶς καλλίτερον, τὸν ἐρώτησαν, τὸν Φίλιππον, ἢ τὸν Ἀριστοτέλη; Ὁ Φίλιππος ἀπεκρίθη, μοὶ ἔδωκε τὴν ἀπλῶς ζωὴν, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὴν καλὴν ζωὴν· ὅθεν ὅση εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τούτων, τοσαύτη εἶναι καὶ ἡ ἀγάπη”. Εἰς πολλὰς περιστάσεις πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου, ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξε τὴν γενναιότητά του, ὡς εἰς ἓνα πόλεμον τῶν Τριβαλλῶν ἐφύλαξε τὴν ζωὴν τοῦ πατρός του, ὅστις ἦτον εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν· ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μάχην τῆς Χαιρώνειας ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξε τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς νίκης. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του εὐθύς ἀνέβῃ εἰς τὸν θρόνον, χωρὶς νὰ εὕρῃ ἐμπόδιον, διότι ὁ Ἀριδαῖος καὶ ὁ Πτολεμαῖος οἱ δύο ἀδελφοὶ του, δὲν ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ φιλονεικήσουν μὲ αὐτὸν περὶ τοῦ θρόνου.

Μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν ὁ Ἀλέξανδρος εὐρέθῃ περικυκλωμένος ἀπὸ ἐχθροὺς τρομεροὺς ἀπὸ κάθε μέρος. Οἱ Τριβαλλοί, οἱ Ἰλλυριοί, καὶ ὄλοι οἱ βάρβαροι γείτονες τοῦ βασιλείου του, ἐσηκώθησαν εἰς τὰ ὅπλα»

Στὴν συνέχεια ὁ Παλιουρίτης προβαίνει σὲ μία πολυσέλιδη (περίπου 80 σελίδες) ἀφήγησι ὄλων τῶν στρατιωτικῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ Μεγαλέξανδρου, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν κατίσχυση κατὰ τῶν βορείων γειτόνων

του και καταλήγοντας στην Ίνδία και την νίκη επί του Πώρου. Κλείνει την ένότητα με τον Αλέξανδρο με τὰ ἐξῆς:

«Ἄφ' οὗ ἐκοινολογήθη ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως, ὁ θρῆνος ἔγινεν ἀμίμητος τόσον ἀπὸ τοὺς Πέρσας, ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας, μάλιστα δὲ οἱ πρῶτοι τὸν ἐθρήνησαν περισσότερον, στοχαζόμενοι ὅτι δὲν ἔχασαν ἓνα νικητὴν των, παρὰ ἓνα καλὸν πατέρα καὶ τοσοῦτον, ὥστε Συσίγαμβις ἢ μήτηρ τοῦ Δαρείου δὲν ἔζησεν οὔτε τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλέξανδρου, ἀλλ' ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην της, λέγουσα ὅτι δὲν θέλει εὖρη πλέον ἄλλον Ἀλέξανδρον, ὅστις ἀντὶ σκλάβαν νὰ τὴν καλεῖ μητέρα, καὶ νὰ τὴν τιμᾷ ὡς τοιαύτην.

Τοιοῦτος λοιπὸν ἐστάθη ὁ ἥρωσ τῆς Μακεδονίας, τοῦ ὁποῦ τοῦ λαμπρὸν καὶ ἔνδοξον ὄνομα σώζεται ἄχρι τῆς σήμερον παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, τὸν ὁποῖον καλοῦσι Σάχ-Ἀζανδέρ, ὡς λέγει ἓνας νεωτερικὸ συγγραφεύς. [...] Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων παρήγγειλε νὰ τὸν θάψωσιν εἰς τὸν νάδον τοῦ Ἄμμωνος εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐδόθη χρησμός, ὅτι ὅστις τῶν διαδόχων αὐτοῦ λάβῃ τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως, ἢ βασιλεία ἐκείνου θέλει μείνῃ περισσότερον καιρὸν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πτολεμαῖος κρυφίως τὸ ἔκλεψε, καὶ φέρων αὐτὸ τὸ ἔθαψεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὸ ὁποῖον ἐσώζετο καὶ ἔως εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Αὐγούστου, καὶ πλέον ἔπειτα. Μετὰ τρεῖς ὅμως χρόνους τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἔκαμαν τὴν ἀμίμητον ἐκείνην πομπὴν τῆς ταφῆς του ἀπὸ τὴν Βαβυλῶνα ἕως εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἥτις ἐνταῦθα χάριν συντομίας ἐγκαταλείπεται. Ὅρα δὲ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ῥολλίνου εἰς τὴν ἀπλὴν ἡμῶν διάλεκτον».

Ὁ Γρηγόριος Παλιουρίτης ἐπίσης, σὲ ἄλλο ἔργο του, τὴν Ἑλληνικὴ Ἀρχαιολογία παρουσιάζει τὸν Ἀλέξανδρο ὡς εἰσηγητὴ τοῦ ἐθίμου τῆς κοπῆς μαλλιῶν καὶ γενειῶν ὡς ἐνδειξὴς πένθους. «Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπρόσταξε νὰ κόψουν τὰ μαλλία οὐ μόνον οἱ στρατηγοί, ἀλλὰ καὶ τὰ χαιτάς τῶν ἵππων, καὶ τῶν ἡμιόνων, εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἡφαιστίωνος».

Στὸ σπουδαῖο ἀρχαιογνωστικὸ τοῦ ἔργο, Ὡγυγία, ὁ καθηγητὴς τῶν ἐλληνικῶν στὴν αὐτοκρατορικὴ ἀκαδημία ἀνατολικῶν γλωσσῶν στὴν Βιέννη Ἀθανάσιος Σταγειρίτης, ἀναφέρεται στὸν Ἀλέξανδρο σὲ ἀρκετὰ σημεῖα, ὅπου ὁ Μακεδόνας βασιλιάς ἐμπλέκεται μὲ διάφορους τόπους καὶ μύθους τῆς ἀρχαιότητος. Χαρακτηριστικὴ περίπτωση ἀποτελεῖ ἡ ἀναφορά του στὸν Προμηθεὶα καὶ τὴν θεϊκὴ τιμωρία του: «Περὶ δὲ τοῦ ὄρους ἐκείνου, ὅπου ἐδέθη ὁ Προμηθεὺς εἶναι πολλὴ ἀμφιβολία καὶ ἀμφιλογία· ἐπειδὴ τινὲς μὲν λέγουσιν, ὅτι ἦτον τὸ μεταξὺ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης ὄρος τῆς Σκυθίας, ὁ Καύκασος λεγόμενος· ἔνθα, ὡς λέγει ὁ Ἀριανός, ἦτον μία ἄκρα, ἢ κορυφὴ Στρόβιλος καλουμένη, καὶ ἐκεῖ ἐδέθη· ὁ δὲ Διόδωρος λέγει, ὅτι ἦτον κατὰ τὰς Ἰνδίας ἄνωθεν τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ· ἐπειδὴ ὠνομάζετο καὶ ἐκεῖ ἓν ὄρος Καύκασος, τὸ ὁποῖον ὠνόμαζον καὶ Παροπάμισον, καὶ τοὺς ἐγχωρίους Παροπαμισάδας, ἔνθα ὁ Ἀλέξανδρος ἔκτισε πόλιν Ἀλεξάνδρειαν. Κατὰ δὲ τὴν μέσην τοῦ ὄρους τούτου ἦτον μία πέτρα δέκα σταδίων περιφέρειαν ἔχουσα, καὶ τεσσάρων σταδίων ὕψους· καὶ εἰς ταύτην τὴν πέτραν ἔδειξαν οἱ ἐγχώριοι πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον τὸ σπήλαιον τοῦ Προμηθέως, τὴν κοίτην τοῦ Ἄετοῦ, καὶ τινὰ σημεῖα τῶν δεσμῶν· καὶ ἐκεῖθεν ἔλυσεν αὐτὸν ὁ Ἡρακλῆς, ὅστις ἐπολιόρκησε τότε καὶ τὴν Ἄορνον πέτραν, καὶ ἐφόρμησε τρεῖς ὅμως

άπεκρούσθη· ὄθεν ἀφῆκε τὴν πολιορκίαν, ἐπειδὴ συνέβησαν καὶ σεισμοὶ καὶ ἄλλα ἀπαίσια σημεῖα. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ Ἀλέξανδρος παρὰ τῶν ἐγγχωρίων, ἐφιλοτιμήθη περισσότερον νὰ κυριεύσῃ τὸ φρούριον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἐδυνήθη νὰ κυριεύσῃ ὁ Ἡρακλῆς· ἔπειτα δὲ ἐσεμνύνετο, ἐπειδὴ ἐκυρίευσεν αὐτὸ μὲ μίαν προσβολήν. Ὁ δὲ Στράβων νομίζει ταῦτα πλάσματα τῶν κολάκων τοῦ Ἀλεξάνδρου· ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως ἠῦρεν ἐκεῖ καὶ ἓν ἔθνος Σίβας ὀνομαζομένους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ στρατεύματος τοῦ Ἡρακλέους, καὶ μετεχειρίζοντο ἔτι τὰ σύμβολα ἐκείνου, φοροῦντες δέρματα, καὶ κρατοῦντες ρόπαλα· ἔτι δὲ καὶ ἡ σφραγὶς αὐτῶν ἦτον ρόπαλον, μὲ τὴν ὁποίαν ἐβούλλωναν τὰ ζῶα».

Στὸν δεῦτερο τόμο τῆς Ὠλυγίας του ὁ Σταγειρίτης ἀναφερόμενος στὸ ὕδωρ τῆς Στυγός, μνημονεύει τὴν παράδοση πού θέλει τὸν Ἀλέξανδρο νὰ δηλητηριάστηκε μὲ αὐτό. «Εἰρήθη δὲ λόγος, ὅτι διὰ τοῦ ὕδατος τῆς Στυγός ἐφαρμάκωσαν τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον». Στὸν ἴδιο τόμο καὶ στὸ κεφάλαιο γιὰ τοὺς θεοὺς τῆς Ἀσίας παραθέτει τὸ αἴτημα τοῦ Μεγαλέξανδρου νὰ ἀναγνωριστεῖ ὡς θεός: «Κατ' ἄλλους δε, ἐλάτρευον τὸν Δία καὶ Διόνυσον, ἢ τὸν Οὐρανὸν καὶ Διόνυσον· ὄθεν, μαθὼν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι εἶχον μόνον δύο θεοὺς, ἐζήτησε νὰ δεχθῶσι καὶ αὐτὸν τρίτον, συγκρινόμενος μὲ τὸν Διόνυσον κατὰ τὰς ἐκστρατείας καὶ ἀποκτήσεις».

Σὲ ἄλλο ἔργο του ὁ Σταγειρίτης, τὰ Ἡπειρωτικά, συγκρίνει διαρκῶς καὶ παρομοιάζει τὸν Πύρρο μὲ τὸν Μεγαλέξανδρο. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἀπόσπασμα μὲ τὸ ἐνύπνιο τοῦ Πύρρου, στὸ ὁποῖο εἶδε τὸν Μεγαλέξανδρο νὰ τὸν καθοδηγεῖ στὴν νίκη:

«Ἐκείνην τὴν νύκτα, ὅτε ἔμελλε νὰ στρατεύσῃ τὸ πρωῖ, εἶδεν ὄνειρον, ὅτε ἐκάλεσεν αὐτὸν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, καὶ εἶπεν ἄλλα τε πολλὰ φιλικὰ, καὶ ὅτι θέλει τὸν βοηθήσει εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ. Ἦτον ὅμως ὁ Ἀλέξανδρος ἄρρωστος καὶ κλινήρης. Ὅθεν εἶπεν ὁ Πύρρος πρὸς αὐτόν. Καὶ πῶς ἔμπορεῖς νὰ μὲ βοηθήσεις, ὦ βασιλεῦ ἐν ᾧ εἶσαι ἄρρωστος; Μὲ τὸ ὄνομά μου μόνον, εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος· ἔπειτα ἐσηκώθη, καὶ ἀνέβη εἰς ἵππον Νισαῖον, καὶ οὕτως ὑπήγαιεν ἐμπρός. Ὁ δὲ Πύρρος ἠκολούθη. Τοῦτο τὸ ὄνειρον ἐγκαρδίωσεν αὐτὸν πολὺ· ὄθεν στρατεύσας, καὶ ὁδοιπορῶν τάχιστα, ὅσον ἦτον δυνατόν, κατέλαβε τὴν Βέρροιαν ἀναιμιωτί, καὶ ἔστησε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐκεῖ. Ἐπειτα ἔπεμψε τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ καὶ ἐκυρίευσεν τὰ πέριξ».

Το 1816 ὁ Δανιὴλ Φιλιππίδης στὸ ἔργο του Ἱστορία τῆς Ρουμουνίας, ἀσχολήθηκε μὲ ἓναν τομέα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὄχι τόσο δημοφιλῆ στὴν γραμματεία τῆς Τουρκοκρατίας, τὴν ἐκστρατεία του στὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας. Ὅπως σημειώνει ὁ Φιλιππίδης, ὁ ὁποῖος εἶναι βαθειὰ ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν ἱστορικισμό, χρησιμοποιοῖ τὶς διαθέσιμες πηγές τῆς ἐποχῆς καὶ μᾶς παρέχει ἓνα κείμενο ἱστοριογραφικὸ μὲ τὴν ἔννοια πού προσέδωσε στὴν ἱστοριογραφία ὁ 19ος αἰώνας.

«Περὶ πεντεκαίδεκα ἐνιαυτοὺς πρὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τῆς τετάρτης πρὸ τοῦ ἔτους ἡμῶν ἑκατονταετηρίδος, ἀφικνεῖται πέραν τοῦ Ἰστρου ἕτερός τις κοσμοδυνάστης, θράσους νεανικοῦ καὶ συνέσε-

ως στρατηγικῆς ἔμπλεως νεανίας, ὁ μέγας Ἀλέξανδρος. Καταλαμβάνει ἔνταυθα ἠκούσας οἱ ναῦς ἐκ Βυζαντίου. Συμφεύγουσιν οἱ Τριβαλλοὶ καὶ οἱ Θραῖκες εἰς τὴν Πεύκην νῆσον. Ἐμπίπλησι τὰς ναῦς ταξοτῶν καὶ ὀπλητῶν. Ἐμβαίνει. Ἐπιπλεῖ τῇ νήσῳ. Ἀποτυγχάνει διὰ τὸ ἀπότομον τῆς νήσου καὶ διὰ τὸ ῥεῦμα. Ἀπάγει τὰς ναῦς ἔντευθεν. Ὁρᾷ τοὺς Γέτας συνειλεγμένους οἱ μετὰ μυρίων πεζῶν καὶ τετρακισχίλιων ἱππέων. Ἀποφαίνεται τὴν ἐπ' αὐτοὺς διάβασιν. Ἐπιβαίνει τῶν νεῶν αὐτός. Πληροῖ κάρφους τὰς διφθέρας ὑφ' αἷς ἐσκήνου. Συνάγει τὰ μονόξυλα δι' ὧν ἀλιεῖα, ἐπιμιξία καὶ ληστεία τοῖς παριστρίοις. Διαβαίνει οὕτω τὸν Ἴστρον, μεθ' ἱππέων μὲν ἐς χιλίους πεντακοσίους, πεζῶν δὲ ἐς τετρακισχίλιους. Προσέχει νυκτὸς ἢ λήιον ἦν σίτου βαθύ. Λανθάνει διὰ τοῦτο. Προάγουσιν ὑπὸ ἔω ἐπὶ τὰ οὐκ ἐργάσιμα, αὐτὸς μὲν μετὰ τῶν ἱππέων ἐν τῷ δεξιῷ κέρατι τυγχάνων, Νικάνωρ δὲ μετὰ τῆς φάλαγγος ἐν τῷ ἀριστερῷ. Θαυμάζουσιν οἱ Γέται τὴν τόλμαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ καταπλήττονται. Φοβοῦνται τὴν σύγκλεισιν τῆς φάλαγγος. Καταφεύγουσιν ἐς τὴν πόλιν ἀπέχουσαν τοῦ Ἴστρον, ὅσον παρασάγγην. Λείπουσι καὶ ταύτην, κακῶς τετειχισμένην. Ἀναλαμβάνουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων, παῖδας, γυναῖκας, ὅσα δύνανται. Φεύγουσιν ὡς πορρωτάτω. Ἀσθενὲς τὸ βάρβαρον φύλον πρὸς συντεταγμένην φάλαγγα καὶ ὠπλισμένην καλῶς, ἀντιπαρατάττεσθαι. Αἰρεῖ τὴν πόλιν Ἀλέξανδρος. Θύει ἐπὶ τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἴστρον Διὶ σωτήρι καὶ Ἡρακλεῖ καὶ αὐτῷ τῷ Ἴστρον, καὶ ἐπανάγει, τῆς αὐτῆς ἡμέρας, σώους ἅπαντας ἐς τὸ στρατόπεδον πέραν τοῦ Ἴστρον.

Ἴδου καὶ ἃ λέγει ὁ Στράβων περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Φιλίππου κατὰ τὴν ἐπὶ Θραῖκας τοὺς ὑπὲρ τοῦ Αἴμου στρατείαν, ἐμβαλὼν ἐς Τριβαλλοὺς (θρακικὸν ἔθνος) ὁρῶν μέχρι τοῦ Ἴστρον καθήκοντας, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ νήσου Πεύκης, τὰ πέραν δὲν Γέτας ἔχοντας, ἀφῖχθαι λέγεται μέχρι δεῦρο, καὶ ἐς μὲν τὴν νῆσον ἀποβῆναι μὴ δυνάμενον, σπάνει πλοίων· ἐκεῖσε γὰρ καταφυγόντα τὸν Τριβαλλῶν βασιλέα, ἀντισχεῖν πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν, ἐς δὲ τοὺς Γέτας διαβάντα ἐλεῖν τὴν αὐτῶν πόλιν, καὶ ἀναστρέψαι διὰ ταχέων εἰς τὴν οἰκίαν, λαβόντα δῶρα παρὰ τῶν ἐθνῶν καὶ παρὰ τοῦ Σύρμου. Ταῦτα καὶ Στράβων φησὶ περὶ τῆς ἐπὶ Ρουμουνίαν ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, πολλὰ μὲν φρονιμώτερα καὶ στρατηγικώτερα ἐτέρων πρὸ αὐτοῦ τε καὶ μεθ' αὐτὸν πράξαντος, πολλὰ δὲ ληστρομανικὸν χαρακτῆρα ἐπιφάναντος, λεηλατήσαντος καὶ κατασκάψαντος πόλιν ἀθῶαν μηδὲν αὐτὸν πεποιημένην. Βιάζεσθαι μὲν γὰρ ἀνθρώπους ληστείας ἀπέχεσθαι, καὶ τὸ ἄροτρον ἀναγκαλιζομένους, εἰρηνικώτερον πολιτεύεσθαι, καὶ ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστήμαις, ταῖς εὐεργεταῖς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐνασχολεῖσθαι, ὥσπερ οἱ κοσμοδυνάσται ἐποίουν Ῥωμαῖοι, τῇ μὲν μιᾷ χειρὶ, τὸ ξίφος, τῇ δ' ἐτέρᾳ, τὸ ἄροτρον φέροντες καὶ προσφέροντες τοῖς ἔθνεσι, καὶ πρὸ αὐτῶν αὐτῶν οὕτως ὁ Μακεδῶν Ἀλέξανδρος, ὁ πλείους πόλεις κατασκευασάμενος ἢ ἀνασκευασάμενος, καλὸν καὶ ἀξιέπαινον· ὀπλοφοροῦντα δὲ οἰσθηδὸν καὶ ὡς μαινόμενον περιφέρεισθαι, οὐδὲν ἕτερον ὑποταγῆς καὶ λεηλασίας ἐν νῷ ἔχοντα, καὶ καταθορυβεῖν οὕτω καὶ κατασυγγεῖν καὶ ἀναστατοῦν τὸ πᾶν, ὡς τινες ἐν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις, τοῖς φιλοσοφικοῖς λεγομένοις εἶδομεν, βάρβαρον καὶ ἀπάνθρωπον, καὶ ὡς ἐρινύες ἐκ τοῦ ταρτάρου ἀναχθεῖσαι τῷ κόσμῳ, κοσμοκατάραι καὶ κοσμομάστιγες αὐτόχρημα, οἱ τοιοῦτοι νομίζεσθαι ἄξιοι. Φαίνεται δὲ ἐκ τούτων, καὶ ἐπειδὴ μέλλειν ἐντὸς τοῦ Ἴστρον, οὐκ ἠβούλετο ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι οὐ πόρρω τοῦ νῦν Ρέν, ἢ μᾶλλον Ἰσμαῖλ ἢ λεηλατηθεῖσα καὶ

ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΡΑΙΟΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, ΦΡΑΝΣΙΣΚΟ ΝΤΕ ΜΙΡΑΝΤΑ

- η Ελληνική Σκέψη στην Αυτοθέσμιση των Κοινωνιών, τον Διαφωτισμό και την Γνώση

ΑΞΙΟΝΑΣ II: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΣΤΟΝ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟ, ΤΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ, ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΝΩΣΗ

www.academy.edu.gr

κατασκαφεῖσα ἀθλία πόλις ἔκειτο, ἐφ' ἣν τὸ δοξομανὲς καὶ φιλοθόρυβον ἔσυρε τὸν Μακεδόνα, τῶν διδασκαλιῶν τοῦ φιλοσόφου διδασκάλου, τοῦ ἑτεροίας πάντη πάντως ἐννοίας αὐτῷ δόξης ἐμπενευκότος, περιφρονήσαντα. Ἀλλὰ Δαρεῖος μὲν τίσιν πρόφασιν δοξομανίας ποιούμενος, διέβη τὸν Ἴστρον, Ἀλέξανδρος δε, ὑπερτερῶν Δαρείου, ψεύσασθαι οὐκ ἠθέλησε. Τὰ μεσημβρινὰ τῆς Ρουμουνίας ὑπέπεσον μὲν ἔπειτα τῆ ἀρχηγεμονία τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, ἐτύγχανον δὲ ὑπὸ ἰδίων βασιλέων βασιλευόμενα».

Δύο χρόνια ἀργότερα, στὰ 1818 μέσα στὸ φαναριώτικο περιβάλλον ἐκδίδεται καὶ ἡ Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας τοῦ Διονυσίου Φωτεινοῦ. Στὴν ἱστορικὴ ἀναδρομὴ του στὸ παρελθὸν τῶν Παραδουνάβειων Ἡγεμονιῶν ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται καὶ στὴν ὑποταγὴ τοῦ στὸν Μεγαλέξανδρο, δίνοντάς μας μία κατ' οὐσίαν δημῶδη παράφραση τῶν ἀνωτέρω σημειουμένων ἀπὸ τὸν Φιλίππιδη.

«Μετὰ τὴν τελευτὴν Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα, οἱ πέραν τοῦ Αἴμου ὄρους οἰκοῦντες Θρᾷκες καὶ Τριβαλλοί, μετὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Σύρμου ἐπαναστάντες, ἐνίκηθησαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅθεν καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τοὺς Γέτας, ἐν τῇ νήσῳ Πεύκη, ἧτις παρικλείεται ὑπὸ τῶν στομάτων τοῦ ποταμοῦ Δουνάβεως, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐδύνατο νὰ διαβῆ, μὴ ἔχων τὰ ἀναγκαῖα περάσματα, εἰ μὴ μόνον μερικὰ φορητὰ πλοῖα τοῦ Βυζαντίου· ἀπεφάσισεν ὅμως νὰ διαβῆ τὸν Δούναβιν, μὴδ' ὅλως φοβηθεὶς τὴν ἀντικρὺ φυλαττομένην ἄκραν ὑπὸ 4000 ἰπέων Γετῶν, καὶ 10.000 πεζῶν· καὶ δὴ εὐρόντες ἀρμόδιον τόπον, καὶ ἀπόκρυφον αὐτὸς τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἔγκριτοι στρατηγοὶ καὶ φίλοι, διεπέρασαν τὸν ποταμὸν μὲ τὰ Βυζαντινὰ πλοῖα, ὡσαύτως καὶ ἐκ τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ διέβησαν ἕως 1500 ἰππεῖς, καὶ 4000 πεζοί, μὲ ἀλιευτικὰ καὶ πειρατικὰ τῶν Γετῶν σκάφη, εὐρεθέντα ἐκεῖ, καὶ μὲ ἀσκοὺς γεμάτους ἀπὸ ἄχυρα, κατασκευασθέντας ἀπὸ τὰς δερματίνας σκηνάς, τὰς ὁποίας οἱ Γέται κατέλιπον φεύγοντες, καὶ οὕτως ἐξαίφνης ἐπέπεσε κατὰ τῶν Γετῶν, οἱ δὲ μὴ δυνηθέντες ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὰς τακτικὰς φάλαγγας, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ κατεσφαλίσθησαν εἰς τὸ πλησίον τοῦ Δουνάβεως φρούριον. [...] Βλέποντες ὅμως, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐτοιμάζετο εἰς πολιορκίαν, ἔλαβον τὰς γυναῖκας καὶ παιδία αὐτῶν, καὶ ὅσους θησαυροὺς εἶχαν, καὶ κατέφυγον εἰς τόπους ἀβάτους καὶ ἐρήμους· τότε ἔπεμψαν μετὰ καὶ ἄλλων πλησιοχώρων ἐθνῶν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον πρέσβεις ζητοῦντες εἰρήνην, οἱ ὁποῖοι ἐρωτηθέντες, τί περισσότερο φοβοῦνται; Τῷ ἀπεκρίθησαν ἀτρόμως, ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἰ μὴ τὴν πτώσιν τοῦ οὐρανοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπόκρισιν παρωργίσθη μὲν ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ φόβος ὅμως τῶν φυγᾶδων, καὶ ἡ δυσκολία τῶν δυσβάτων τόπων, καὶ τέλος πάντων ἡ σύγκυσις τοῦ Κλείτου εἰς τὸ Ἰλλυρικόν, καὶ ἡ τῶν Θηβαίων εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸν ἐβίασαν διὰ νὰ τοὺς ὑποσχεθῆ τὴν εἰρήνην, εὐχαριστηθεὶς πρὸς καιρὸν νὰ κάμῃ σύνορον τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὸν ποταμὸν Δούναβιν, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μακεδονίαν».

Στὰ 1818 κυκλοφορήθηκε ἐπίσης καὶ ἡ συλλογὴ διαφόρων ποιημάτων, γραμμένων ἀπὸ διαφόρους φίλους του, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἴδιος, τοῦ Ζήση Δαούτη. Ἐκεῖ καὶ συγκεκριμένα στὸ ποίημα ποὺ ἀναφέρεται στὴν ματαιότητά τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, σημειώνεται:

«Θυμήσουν τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν μέγαν μακεδῶνα,

ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΡΑΙΟΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, ΦΡΑΝΣΙΣΚΟ ΝΤΕ ΜΙΡΑΝΤΑ

- η Ελληνική Σκέψη στην Αυτοθέσμιση των Κοινωνιών, τον Διαφωτισμό και την Γνώση

ΑΞΙΟΝΑΣ II: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΣΤΟΝ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟ, ΤΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ, ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΝΩΣΗ

www.academy.edu.gr

έτοῦτος, βασιλέα μου, 'ς ἐκεῖνον τὸν αἰῶνα τὸν Διογένην εὔρηκε,

ὄποῦ περιπατοῦσεν σ' τοὺς τάφους τοὺς βασιλικούς, κ' ἓνα ῥαβδὶ βαστοῦσε,

Κ' ἐσκάλιζε μὲ τὸ ῥαβδὶ ἐκεῖ εἰς τὰ μνημεῖα,

Τάχατες κάτι τι ζητεῖ, καὶ ἐν ἐπιμελείᾳ.

Τὸν ἐρωτᾷ ὁ βασιλεὺς γελῶντας, τί γυρεύεις;

Τὸν ἀπεκρίνεται αὐτός, δίχως νὰ κολακεύῃ.

Τὴν κεφαλὴν, Ἀλέξανδρε, Φιλίππου τοῦ πατρός σου!

Ζητῶ μὲ ἐπιμέλειαν, ὡς βλέπεις μοναχός σου.

Κ' ἀπὸ τὰς ἄλλας δὲν 'μπορῶ, νὰ τὴν ἐξεχωρίσω, ὅλας γυμνάς, ὅστ' ἄ ξηρά, πόθεν νὰ τὴν γνωρίσω».

Πρόκειται κατὰ μίαν ἔννοια γιὰ λογοτεχνικὴ ἀναπαράσταση τῆς τοιχογραφίας ποὺ δείχνει τὸν Ἅγιο Σισώη νὰ θρηνεῖ πάνω στὸν τάφο τοῦ Μεγαλέξανδρου, τονίζοντας τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων ἐπὶ γῆς πραγμάτων. Ὁ Ἀλέξανδρος ὡς ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀπόλαυσε τὴν μεγαλύτερη ἐξουσία ἐπὶ γῆς χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ γραμματεία ὡς τὸ κατεξοχὴν παράδειγμα γιὰ τὸ πεπερασμένο τοῦ χρόνου καὶ τῶν δυνατοτήτων τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ γῆς. Ἀκόμη καὶ ὁ κοσμοκράτορας Ἀλέξανδρος δὲν ἀπέφυγε τὸν θάνατο. Ἄρα κάθε ἄνθρωπος πρέπει νὰ θυμᾶται πὼς δὲν εἶναι παντοτινὸς στὴν γῆ.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Κάλβος δύο μόλις χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση, στὰ 1819, ἔθετε τὴν βασιλεία τοῦ Ἀλέξανδρου ὡς σημεῖο κομβικὸ σημεῖο στὴν ἱστορία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας εἰδικότερα. Σὲ ὁμιλία τοῦ στὸ Λονδίνο ἔθετε τὰ χρόνια τοῦ Ἀλέξανδρου ὡς τὸ σημεῖο τομεῖς ἀνάμεσα στὴν κλασικὴ περίοδο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ τὴν ἑλληνιστικὴ.

Θὰ μποροῦσε βέβαια κανεὶς νὰ ὑποστηρίξει πὼς ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἀποτέλεσε σύμβολο ἀντίστασης, ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες ποὺ διάβαζαν τὰ κατορθώματά του κατὰ τὴν Τουρκοκρατία ἐμφοροῦνταν ἀπλῶς ἀπὸ μία διάθεση ἀνάμνησης τῶν ἀρχαίων προγόνων. Ἄν συνέβαινε μόνο αὐτὸ τότε, θὰ εἶχε προφανῶς ἐπιλεγεῖ κάποιον ἄλλο σπουδαῖο πρόσωπο τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὁ Περικλῆς. Σὲ αὐτὸ ὅμως τὸ πλαίσιο ἰδιαίτερη βαρῦτητα ἔχει ἡ μαρτυρία ἐνὸς ἀγωνιστῆ τῆς Ἐπανάστασης, τοῦ μεγάλου θαλασσομάχου Κωνσταντίνου Κανάρη, ὁ ὁποῖος σημειώνει πὼς πρὶν τὴν Ἐπανάσταση, ὅταν ἦταν ναύτης, διάβαζε τὴν Φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξανδρου «καὶ κάθε φύλλο τὸ ἔβρεχε μὲ τὰ δάκρυά του».